

Dr hab. Zdzisław Kupisiński SVD
Katedra Religiologii i Misjologii
Instytut Nauk Teologicznych, Wydział Teologii
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

RECENZJA

rozprawy doktorskiej ks. mgra lic. Ryszarda Kazimierza Gęśli OFM pt. „Działalność misyjna i polonijna bernardynów w Argentynie w latach 1957-2018”, Warszawa 2022, ss. 240, napisanej pod kierunkiem ks. prof. dra hab. Jarosława Różańskiego

Wykonując uchwałę Rady Dyscypliny Nauk Teologicznych z dnia 28 lutego 2022 roku i powołaniu mnie na recenzenta, przedstawiam następującą recenzję rozprawy doktorskiej ks. mgra lic. Ryszarda Kazimierza Gęśli OFM.

1. Temat rozprawy

Dekret o działalności misyjnej Kościoła rozpoczyna się słowami „Kościół posłany przez Boga do narodów, aby był «powszechnym sakramentem zbawienia», usiłuje głosić Ewangelię wszystkim ludziom z najgłębszej potrzeby własnej katolickości oraz z nakazu swego Założyciela”¹. Na przykładzie Argentyny (ponad 90% mieszkańców tego kraju stanowią katolicy) dostrzegamy, że misje potrzebne są nie tylko tam, gdzie ludzie jeszcze nie poznali Boga, ale także w krajach, gdzie społeczności na ogół wydawałoby się katolickie, nie zawsze żyją duchem Ewangelii (w tym przypadku mówimy o reewangelizacji). Argentyna kojarzy nam się jako Ojczyzna obecnego papieża Franciszka, niektórym być może przychodzi na myśl taniec tango albo znany na całym świecie napój *yerba mate*.

O. mgr lic. Ryszard Kazimierz Gęśla OFM koncentruje się w dysertacji na działalności misyjnej i polonijnej jego współbraci – Zakonu Braci Mniejszych (łac. *Ordo Fratrum Minorum*, siglum: OFM, bernardyni). Analiza obranego zagadnienia wydaje mi się bardzo potrzebna i aktualna nie tylko dla samego zakonu, ale również dla Kościoła lokalnego (w Argentynie) oraz powszechnego, gdyż ukazuje działalność misyjną i ewangelizacyjną bernardynów na tym terenie. Z jednej strony Autor przedstawia początki działalności tego zakonu w Argentynie, a z drugiej dostarcza nam niezwykle cennego materiału o pracy franciszkanów wśród Polonii, która przybyła na wspomniane tereny już w XIX wieku. Franciszkanie mieli na względzie nie tylko posługę duszpasterską, ale także poczucie służby i niesienia ducha patriotycznego wśród polskich emigrantów. Podejmując się opracowania tego tematu, Autor pra-

---

¹ Sobór Wat. II, Konst. dogm. o Kościele *Lumen gentium*, nr 48: AAS 57 (1965) s. 53.

gnie skoncentrować się na działalności misyjnej i duszpasterskiej swoich współpracowników od oficjalnej daty rozpoczęcia tej misji, czyli roku 1957, aż do czasów współczesnych, czyli 2018 roku. Analizując obrane zagadnienie, Doktorant wprowadza odbiorcę w tematykę przemian kulturowych, religijnych i społecznych, dokonujących się w Argentynie, które wywierają wpływ na tworzenie się ludzkiej świadomości. Rozwój gospodarczy kraju, migracja ze wsi do miast i narastająca przemoc przyczyniały się do zwiększenia skali ubóstwa materialnego i duchowego, co skutkowało osłabieniem życia religijnego i ograniczeniem go jedynie do tradycyjnych praktyk związanych z określonymi świętami. O tym, jak wyglądała działalność ewangelizacyjna prowadzona przez bernardynów wśród mieszkańców tego kraju oraz polonijnej wspólnoty dowiadujemy się z dysertacji o. Ryszarda Gęśli.

2. Koncepcja i metody pracy

Pozytywnie należy ocenić zarówno samą strukturę, jak i przyjęty przez Autora układ rozprawy doktorskiej. Zawiera ona następujące elementy: wykaz skrótów (s. 8-9), wstęp (s. 10-17), siedem rozdziałów stanowiących zasadniczy trzon opracowania – rozdział pierwszy (s. 18-59), drugi (s. 60-87), trzeci (s. 88-113), czwarty (s. 114-135), piąty (s. 136-156), szósty (s. 157-184), siódmy (s. 185-210), zakończenie (s. 211-214), bibliografię, którą Autor dzieli na literaturę podstawową (s. 215-225), literaturę pomocniczą (s. 226-235), tłumaczenia (s. 236), wykazy stron internetowych (s. 236) oraz aneksy (s. 238-240).

Za cel dysertacji Doktorant stawia sobie ukazanie działalności misyjnej i polonijnej bernardynów w Ameryce Południowej. Autor chce zaprezentować wkład Kościoła w Polsce oraz polskiej prowincji Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny w życie mieszkańców Argentyny i emigrantów z Polski, pragnie wyeksponować zaangażowanie polskich misjonarzy, którzy przez swą działalność pomagają pielęgnować polskie tradycje narodowe i religijne. Główne źródło pracy doktorskiej stanowią materiały archiwalne i rękopiśmienne zgromadzone w archiwach w Martin Coronado, Krakowie i Kalwarii Zebrzydowskiej, znaczący wpływ na kształt pracy wywarł również pobyt Autora dysertacji w Argentynie w roku 2017 i wywiady przeprowadzone wówczas z misjonarzami i duszpasterzami polonijnymi pracującymi w tym kraju. Ponadto Doktorant korzystał z niepublikowanych dotychczas zapisków utrwalonych w kronikach klasztornych oraz korespondencji zakonników. W opracowaniu podjętego tematu wykorzystał metodę opisową, metodę analizy i krytyki piśmiennictwa oraz analizy funkcjonalnej i historycznej. Sam nie wspomina o tym w pracy, ale należałoby zwrócić uwagę, że zastosował także metodę obserwacji uczestniczącej oraz stacjonarnych badań

terenowych, obserwując pracę misjonarzy i uczestnicząc w wielu wydarzeniach podczas pracy misyjnej.

We wstępie Autor wprowadza w temat dysertacji, opisując początki pracy bernardynów w Argentynie, zaznacza ich duchową troskę o emigrantów z Polski oraz przedstawia sytuację społeczno-polityczną, a także stan życia religijnego mieszkańców Argentyny. Wyjaśnia rozumienie takich terminów, jak: „misje”, „ewangelizacja”, „reewangelizacja”, „apostolat”, odwołując się do dokumentów Kościoła. Następnie przedstawia cel i przedmiot dysertacji (s. 13-14) oraz zapoznaje czytelnika z genezą powstania pracy i materiałami wykorzystanymi do jej tworzenia. Podkreśla, że chcąc właściwie zinterpretować wieloletnią pracę bernardynów w Argentynie, należy przeanalizować ówczesny kontekst historyczny, eklezjalny oraz aspekt posłannictwa w perspektywie braterstwa i dobra, jakiego doświadczyli wszyscy współpracujący z misjonarzami. Autor przywołuje metody naukowe wykorzystane w pisaniu pracy, a w partii końcowej wstępu słusznie zapoznaje czytelnika z treścią każdego rozdziału dysertacji.

W rozdziale pierwszym zatytułowanym „Organizacja bernardyńskiego ośrodka polonijnego i działalność misyjna” Doktorant ukazuje tworzenie ośrodka w Martin Coronado, poczynając od nabycia przez prowincję gruntu, poprzez organizację zrzeszającą ludzi pracy przy jego budowie, do powstania domu troski o starszych i chorych. We wstępie do rozdziału nawiązuje do św. Jana Kapistrana – założyciela prowincji (przebywał w Polsce w 1453 r.), bowiem owocem tego przyjazdu było nie tylko założenie wspólnoty, ale też rozpalenie ducha misyjnego wśród współbraci. Konsekwencją okazało się między innymi podjęcie przez bernardynów z Prowincji Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny dzieła misyjnego w Argentynie w trosce o ewangelizację odległych ludów i narodów, ale także emigrantów z Polski przybyłych do tego kraju pod koniec XIX wieku. Polacy przybyli na te tereny z Hamburga z zamiarem dotarcia do USA, znaleźli się jednak w Argentynie i zostali skierowani przez władze tego państwa do zamieszkania w prowincji Misiones, gdzie powstało największe skupisko polskiej społeczności. W rozdziale Autor szczegółowo opisuje przybycie zarówno pierwszych migrantów, jak i tych po II wojnie światowej. Przedstawia działalność pierwszych zakonów (salezianie, werbiści, redemptoryści, chrystusowcy, franciszkanie, pijarzy i mariańskie) i przybyłych z Polski księży diecezjalnych, sióstr zakonnych (Zgromadzenia Misyjnego Służebnic Ducha Świętego, Zgromadzenia Franciszkanek Misjonarek Maryi), którzy rozpoczęli pracę duszpasterską z imigrantami, zanim powstał bernardyński ośrodek w Martin Coronado. Po przedstawieniu działalności misyjnej polskich misjonarzy i misjonarek do czasu przybycia bernardynów do Argentyny Autor koncentruje się na pierwszym i najbardziej kojarzonym z kręgiem bernardyńskim ośrodku na ziemi argentyńskiej. Jest on położony na obrze-

zach Buenos Aires i to jemu poświęca dalszą część rozdziału, poczynając od krótkiej historii miasta, poprzez informacje na temat nabycia terenu pod ośrodek, poświęcenia gruntu, budowy kaplicy i klasztoru oraz poświęcenia kaplicy. Doktorant nie ogranicza się tylko do opisu konstrukcji fizycznej ośrodka, ale charakteryzuje także działalność grup i organizacji przy Ośrodku Martin Coronado, są to m.in.: Koła Przyjaciół Harcerzy, Związek Harcerstwa Polskiego, Polskie Towarzystwo Katolickie, Rektorat Polskiej Misji Katolickiej, Koło Różańcowe, Klub Kulturalno-Sportowy, Rada Duszpasterska i Caritas. Rozdział kończy opis Domu Spokojnej Starości, gdzie Autor zapoznaje Czytelnika z genezą jego powstania, począwszy od zakupu terenu, budowy, aż po osoby, które objęły nad budową patronat wraz z fundatorami, zamieszcza także ich nazwiska. O sumienności i kronikarskim sposobie zapisu tychże wydarzeń z dziejów Domu świadczy dokładne przedstawienie dat i osób pracujących przy budowie i funkcjonowaniu Domu Spokojnej Starości. Doktorant załącza również listę sióstr albertynek pracujących i opiekujących się Domem i pensjonariuszami, umieszczając konkretne daty rozpoczęcia oraz zakończenia pracy.

Rozdział drugi zatytułowany jest „Ojcowie i bracia bernardyni przy Ośrodku w Martin Coronado”. We wstępie do rozdziału Doktorant eksplikuje zasadność podjęcia się działalności misyjnej przez ojców i braci bernardynów, wynikającej z realizacji rad ewangelicznych w oparciu o słowa i przykład Chrystusa, a także wzorując się na osobie założyciela zakonu – św. Franciszka z Asyżu. Uzasadnia to postępowanie, odwołując się do Dekretów Soboru Watykańskiego II: *Perfectae caritatis*, *Ad gentes*, Posynodalnej Adhortacji Apostolskiej *Vita Consecrata*. W rozdziale Autor dokonuje pewnego „przeгляdu personalnego” bernardynów pełniących określone funkcje i prowadzących działalność przy Polskim Ośrodku, prezentuje sylwetki założycieli Ośrodka, rektorów Polskiej Misji Katolickiej, wreszcie przedstawia tych z działalnością krótkookresową. Prezentację rozpoczyna od założycieli, ojców: Justyniana Maciaszka i Andrzeja Smolenia, przywołując ich życiorysy, począwszy od dnia narodzin, poprzez szkołę podstawową, średnią i formację klasztorną, święcenia kapłańskie, działalność duszpasterską i misyjną w Argentynie. Następnie prezentuje sylwetki współbraci zaliczających się do wieloletniej działalności: brat Jerzy Łakomiak, ojciec Piotr Kotyła, o. Henryk Hajzler, o. Sylwan Jędryka, o. Seweryn Matyasik, o. Olaf Bochnak. Wreszcie przedstawia rektorów Polskiej Misji Katolickiej, którzy od lat sześćdziesiątych ubiegłego wieku piastują ten urząd, a byli nimi: o. Łucjan Łuszczki, o. Mieczysław Grzybowski, o. Herkulan Wróbel i o. Jerzy Twaróg.

Trudno w tej recenzji wymienić wszystkie zasługi, jakie dla Polskiej Misji Katolickiej wniosła każda z tych osób, bo niewątpliwie są znaczne, ale wyróżnię o. Herkulana Wróbla,

członka instytucji naukowych w Argentynie: Junta de Historia Eclesiástica Argentina oraz Centro de Estudios Migratorios Latinoamericanos, a także działającego w Polsce Światowego Stowarzyszenia Dziedzictwa Kulturowego Polonii. Zorganizował w klasztorze w Martin Coronado franciszkańskie archiwum z cennymi materiałami źródłowymi, dokumentami, pozycjami książkowymi i czasopismami zawierającymi treści związane z działalnością misyjną wśród miejscowej ludności. Za pracę, jaką wykonał, pełniąc posługę duszpasterską i funkcję rektora Polskiej Misji Katolickiej, gwardiana klasztoru, publicysty i archiwisty, został odznaczony przez władze kościelne i państwowe m.in. przez prezydenta RP Lecha Wałęsę Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (04.12.1991 r.), przez prezydenta RP Aleksandra Kwaśniewskiego Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski (08.05.1997 r.), Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski (22.05.2002 r.) oraz przez prymasa Polski kard. Józefa Glempa Złotym medalem dla zasłużonych w posłudze dla Kościoła i Narodu (03.04.2005 r.). Autor finalizuje rozdział, prezentując sylwetki ojców i braci, którzy przebywali w Argentynie krótko, jednakże swą działalnością w Polskim Ośrodku Katolickim pozostawili ślad w historii tamtejszej wspólnoty, a należeli do nich: o. Hubert Bednarz, o. Bogdan Kościk, br. Zdzisław Siedlecki, o. Fryderyk Nowacki, o. Radosław Gulba, o. Ruben Bekeszczuk, o. Tymon Dolański.

Rozdział trzeci zatytułowany „Różne formy działalności” Doktorant rozpoczyna wprowadzeniem zaczerpniętym z Konstytucji duszpasterskiej o Kościele, mówiącym o nadanym przez Boga posłannictwie Kościoła, by w duchu pojednania, sprawiedliwości i miłości starał się zespolić wszystkich ludzi i oświecić ich ewangelicznym orędziem (KDK 02). Wprowadza w ten sposób w charakter misji Kościoła, który, głosząc Dobrą Nowinę o zbawieniu, troszczy się o pełny rozwój człowieka. Dlatego jednym z jego dążeń był rozwój szkolnictwa, a celem – edukacja dzieci i młodzieży oraz wychowanie w duchu religijnym i kulturotwórczym. W tej części dysertacji Autor opisuje, jak w poczuciu służby i z szacunku dla kultury polskiej i ojczystego języka przy klasztorze franciszkanów w Martin Coronado powstała Szkoła Tysiąclecia Chrztu Polski, której inicjatorem był o. Justynian Maciaszek, ale ze względu na jego niespodziewaną śmierć dzieło kontynuował o. Andrzej Smoleń. Szkoła zaczęła działać z początkiem poświęcenia kaplicy (07.06.1958 r.), edukując w zakresie języka polskiego i religii. Takie były początki działalności pedagogicznej w klasztorze bernardynów, aż po powstanie nowego budynku, gdzie 29.09.1962 r., nabożeństwem celebrowanym pod przewodnictwem przełożonego klasztoru, inaugurowano działalność szkoły, a jej kierownictwo powierzono Cecylii Stachoń. Autor szczegółowo opisuje funkcjonowanie szkoły, charakteryzuje pracujące w niej grono pedagogiczne, podkreśla przyjazną atmosferę, jaka w niej panowała.

Skoro powstała szkoła i rozwijała się działalność misyjna bernardynów w Argentynie, pomyślano o utworzeniu archiwum i biblioteki, ostatecznie uruchomiono nawet dwie: parafialną i klasztorną. Autor dokładnie opisuje funkcjonowanie klasztornej biblioteki oraz Polskiego Ośrodka Katolickiego, który zgromadził ponad 440 jednostek archiwalnych, zajmujących prawie 9 metrów bieżących (s. 93). W duchu wykształcenia zalecanego przez Sobór Watykański II Doktorant odwołuje się do Deklaracji o wychowaniu chrześcijańskim *Gravissimum educationis*, która zachęca do prowadzenia działalności edukacyjnej w taki sposób, aby jej owoce były widoczne w życiu społecznym, ekonomicznym i politycznym. Do tego właśnie celu powołano teatr szkolny celem ubogacenia uroczystości patriotycznych i religijnych. Pierwszą sztukę w teatrze wystawiono z okazji uroczystości Chrystusa Króla 28.10.1963 r. Pisząc o teatrze, Autor zwraca uwagę na jego pozytywne oddziaływanie na uczenie się przez dzieci języka polskiego i zapoznanie w ten sposób z polską kulturą. W następnej części rozdziału charakteryzuje powstałe przy ośrodku i jedyne w Ameryce Południowej Muzeum Wojska Polskiego im. por. doktora Antoniego Sołowieja poświęcone przez kard. Władysława Rubina 18 października 1968 r. O randze tego Muzeum może świadczyć fakt, że w Dniu Niepodległości 2017 roku złożył w nim wizytę podsekretarz stanu ds. polityki amerykańskiej w Ministerstwie Spraw Zagranicznych w Polsce Marek Magierowski oraz Ambasador RP w Argentynie Marek Pernal. Ponadto w rozdziale przedstawiona jest działalność misyjno-duszpasterska, Autor podkreśla, iż bernardyni z jednej strony chcą zaangażować miejscową społeczność w szeroko pojętą działalność Kościoła, a z drugiej – stworzyć rodakom przybyłym do Argentyny poczucie wspólnoty. Unifikacja działalności misyjnej z duszpasterską ukazuje, iż bernardyni pragną łączyć tradycje i obyczaje polskie z lokalną kulturą.

Rozdział czwarty pt. „Organizacja bernardyńskiego ośrodka w Misiones i działalność misyjna” poświęcony jest zakładaniu przez bernardynów nowej placówki misyjnej na północy kraju, wśród Indian, w Puerto Libertad. Na początku tej części dysertacji Autor zapoznaje czytelnika z historią miasta, tworzeniem parafii i domu zakonnego, zwracając uwagę nawet na działania remontowo-budowlane. Należy stwierdzić, że czyni to niezwykle skrupulatnie, z wieloma szczegółami, jak w przypadku rozliczeń ze stypendiami mszalnymi w parafii. Powołuje się na kan. 953 i kan. 1264 nr 2 z Kodeksu prawa kanonicznego, gdzie jest mowa o tym, że biskup zdecydował, iż stypendia mszalne oraz inne dochody z pracy duszpasterskiej trafiały do zakonu. W drugiej części rozdziału koncentruje się na przedstawieniu pracy misyjnej wśród Indian Guarani, Argentyńczykach i paragwajskich migrantach. Do działalności misyjnej każdego chrześcijanina zobowiązują sakramenty chrztu i bierzmowania, o czym czytamy w *Dekrecie o działalności misyjnej Kościoła* (por. 11). Tę myśl ewangelizacyjną podjęli i rea-

lizowali bernardyni na nowej placówce w parafii Najświętszego Serca Pana Jezusa w Puerto Libertad, gdzie oprócz sprawowania liturgii w miejscowym kościele, opieką duszpasterską otaczali miejscową społeczność w sąsiednich miejscowościach, dojeżdżając do kościołów i kaplic w obrębie 70 km. Autor opisuje sprawowane w kościele liturgie, podając nawet godziny odprawianych mszy św. czy nabożeństw (s. 125-126). Zamieszcza statystyki związane z udzielaniem sakramentów oraz odprawianiem pogrzebów od przejęcia przez bernardynów placówki w Puerto Libertad do lutego 2020 roku (chrzty, bierzmowania, I Komunia św., małżeństwa, pogrzeby) (s. 127). Poza parafią Najświętszego Serca Pana Jezusa w Puerto Libertad bernardyni obsługują wspólnoty polskie w Colonia Wanda, Esperanza, Lanusse i Libertad, prowadząc działalność duszpasterską wśród Polaków. Na zakończenie tego rozdziału Doktorant zamieszcza biografie misjonarzy bernardyńskich: o. Sylwana Jędryki, o. Floreniusza Grabarczyka i Beniamina Synycji.

Rozdział piąty zatytułowany jest „Wizytacje i wizyty pasterskie polskich hierarchów kościelnych i przełożonych zakonnych”. W tej części pracy Autor pragnie ukazać zainteresowanie przedstawicieli Kościoła i zakonu pracą misyjną oraz ogólnie pojętą działalnością bernardynów w utworzonych przez nich ośrodkach zakonnych w Argentynie. Tego typu spotkania są niezwykle istotne zarówno dla gości przybyłych z Polski czy innych krajów (hierarchowie i przełożeni zakonni), jak i dla misjonarzy pracujących z dala od swego rodzinnego kraju, a także dla tamtejszej Polonii. Doktorant podkreśla ich ogromne znaczenie dla obustronnych relacji. Na zaproszenie miejscowych przełożonych zakonnych Polski Ośrodek Katolicki w Martin Coronado wizytowali m.in. bp Władysław Rubin (Delegat dla Duszpasterstwa Emigracji Polskiej, mianowany przez kard. S. Wyszyńskiego), bp Szczepan Wesoly, prymas Polski kard. Józef Glemp, bp Zygmunt Kamiński, bp Ryszard Karpiński, J.E. kard. Stanisław Dziwisz, bp Wiesław Lechowicz. W dalszej części pracy Autor wymienia biskupów, którzy odwiedzili kapłanów przybyłych do pracy misyjnej z ich diecezji: kapłanów z diecezji tarnowskiej pracujących w diecezji Lomas de Zamora i Santa Rosa odwiedził ks. abp Józef Życkiński, z diecezji białostockiej – Edmund Kisiel, koszalińsko-kołobrzeskiej – bp Ignacy Jeż oraz sandomierskiej – bp Edward Materski. Natomiast klasztor bernardynów powstały w 2007 roku w Ośrodku Puerto Libertad oraz objętą posługą duszpasterską parafię odwiedzili bp Józef Guzdek, kard. Stanisław Dziwisz, abp Zygmunt Zimowski, bp Andrzej Dziuba, bp Wiesław Lechowicz. W zakończeniu rozdziału Doktorant koncentruje się na wizytacjach kanonicznych wyższych przełożonych zakonnych oraz ich delegatów oraz ekonomów. Do tego typu wizytacji obliuguje wyższych przełożonych prawo zakonne, odbywają się one regularnie w określonym dla danego zakonu przedziale czasowym. Autor dysertacji szczegółowo opisuje

przebieg wizytacji w bernardyńskich ośrodkach w Martin Coronado i Puerto Libertad. Podczas tych spotkań przełożeni zakonnicy mogli się spotkać nie tylko ze swymi współbraćmi i zapoznać z ich pracą, ale także spędzić czas z miejscowymi biskupami, społecznością lokalną i Polonią.

Szósty rozdział „Uroczystości polonijne i obchody jubileuszowe w Martin Coronado i Puerto Libertad” poświęcony jest uroczystościom zarówno kościelnym, jak i patriotycznym oraz jubileuszom życia zakonnego i kapłańskiego. Autor wiele miejsca poświęca Polskiej Szkole Sobotniej im. Tysiąclecia Chrztu Polski i opisuje obchody pięciolecia Szkoły Polskiej, jej srebrny jubileusz, omawia 40-lecie Polskiego Ośrodka i 35-lecie Szkoły Sobotniej w Martin Coronado, a także jej złoty jubileusz. Relacjonuje przebieg uroczystości, wymieniając przedstawicieli hierarchii kościelnej oraz państwowej na nie przybyłych. Podobnych opisów dokonuje, prezentując scenariusz uroczystości związany z jubileuszem Tysiąclecia Chrztu Polski, a że były one dobrze przygotowane pod względem religijnym i patriotycznym, świadczy powołanie Komitetu Tysiąclecia Chrztu. W dysertacji znajduje się dokładny opis tych wydarzeń, zarówno na płaszczyźnie oprawy liturgicznej, jak i państwowej. Kolejna część rozdziału poświęcona jest obchodom jubileuszu Polskiego Ośrodka Katolickiego w Martin Coronado. Doktorant zapoznaje czytelnika ze świętowaniem 10., 20. rocznicy, srebrnego, złotego jubileuszu oraz sześćdziesięciolecia Ośrodka. Ponadto opisuje uroczystości związane z obchodami pięćdziesięciolecia cudu nad Wisłą, obchodami jubileuszowymi pontyfikatu papieża Jana Pawła II, a także obchodami rocznic: siedemdziesięciolecia odzyskania przez Polskę niepodległości oraz 40. rocznicy przybycia do Argentyny polskich emigrantów po II wojnie światowej. Akcentuje też, iż dnia 18.11.2018 r. obchodzono setną rocznicę odzyskania niepodległości przez Polskę. Rozdział kończy jubileuszami życia zakonnego i kapłańskiego, relacjonując, jak wyglądały uroczystości o. Andrzeja Smolenia (40-lecie kapłaństwa i złoty jubileusz), a także kolejne jubileusze innych współbraci: o. Herkulana Wróbla, o. Piotra Hotyły, o. Mieczysława Grzybowskiego, br. Jerzego Łakomiaka, o. Jerzego Twaroga i o. Sylwana Jędryki. Poprzez celebrowanie starano się upamiętnić i okazać swą wdzięczność tym, którzy codzienne swe życie oddają na służbę drugiemu człowiekowi. Bo jak sam Autor stwierdza: „Każdy jubileusz czy uroczystość wymaga odpowiedniego przygotowania, a co się z tym wiąże, zaangażowania sił fizycznych i udziału woli. Te związane z obchodami świąt państwowych wzmacniają patriotyzm i poczucie odpowiedzialności za Ojczyznę. Religijne umacniają wiarę i wyrabiają cnotę wdzięczności Bogu za dochowanie wierności przymierzu. Są też i takie, które służą osobistej refleksji. Należą do nich jubileusze życia zakonnego i kapłańskiego. Ukazy-

wana w nich przemijalność obliguje do wdzięczności, ale staje się też siłą napędową do dalszej działalności i wierności powołaniu” (s. 16).

Ostatni rozdział jest zatytułowany „Charakterystyka pracy bernardynów na Ziemi Argentynskiej”. Na początku Autor wyjaśnia, na czym polega charyzmat franciszkański. Powołuje się na duchowe synostwo św. Franciszka z Asyżu, podkreśla takie elementy zakonnej egzystencji, jak życie we wspólnocie i obowiązek odmawiania Liturgii godzin w chórze zakonnym. Powołując się na Regułę Zakonu Braci Mniejszych, podaje, że bracia zobowiązani są do odprawiania Boskiego oficjum według przepisów prawa kościelnego, a ci, którzy z różnych powodów nie mogą odmawiać brewiarza, odprawiają dwadzieścia cztery razy Ojciec nasz za Jutrznę, za *Laudes* pięć, za *Prymę*, *Tercję*, *Sekstę* i *Nonę* siedem za każdą z tych godzin, za Nieszpory zaś dwanaście, za Kompletę siedem (s. 185). W dalszej części opisuje, jak łączono charyzmat franciszkański z działalnością misyjną wśród emigracji z Polski czy lokalnej społeczności tego kraju. Następnie stara się rozwiązać spór werbalny – jaki według niego istnieje – dotyczący terminów misjonarz/duszpasterz. Autor pisze, że „Bezsporną wydaje się kwestia stwierdzenia, że ci, którzy opuścili ziemię ojczystą i udali się do innych krajów, by nieść naukę Chrystusa, mają prawo do tego, by uważać się za misjonarzy i być w ten sposób postrzegani i przyjmowani” (s. 186). Ukazuje zaistniały problem, poddając dyskusji kwestię, czy można nazwać misjonarzami tych, którzy pracują za granicą, ale wśród Polonii albo tych, którzy pracują za granicą w strefie obcych języków, ale w krajach, gdzie Chrystus jest znany? Zadaje pytanie, czy są to misjonarze czy duszpasterze. Problem ten rozwiązuje Dekret Misyjny, którego treść Autor przytacza: „Ogólnie misjami nazywa się specjalne przedsięwzięcia, które wysłani przez Kościół głosiciele Ewangelii, idąc na cały świat, podejmują celem wykonania zadań głoszenia Ewangelii i zakładania Kościoła wśród narodów lub grup społecznych jeszcze niewierzących w Chrystusa” (DM 6) (s. 187-188).

W następnych częściach rozdziału Autor podejmuje takie zagadnienia, jak: „Specyfika przygotowania nowych misjonarzy i pozyskiwanie powołań misyjnych”, gdzie podkreśla, że „Konstytutywne elementy przygotowania misyjnego przyszłych misjonarzy stanowią: praca nad sobą, osobista świętość i troska o wartości nadrzędne w duchu i w zgodzie z charyzmatem założyciela” (s. 189). W punkcie „Komunikacja pomiędzy placówkami a prowincją” zwraca uwagę na wartość dialogu i spotkań ze współbraćmi, zarówno odwiedzającymi misjonarzy na placówkach misyjnych, jak i podczas urlopów i ich pobytu w Polsce. „Kreacja nowego modelu duszpasterskiego na podległych placówkach” to kolejne zagadnienie, które Doktorant podejmuje w tym rozdziale, a wspomniany nowy model zachęca, aby wyjść na przeciw problemom współczesnego człowieka i być dla nich w konkretnym miejscu i czasie.

Tak, jak w każdym zakonie czy każdej placówce misyjnej, występuje troska o przyszłość, dlatego do tej kwestii Autor odnosi się w paragrafie „Obawy o przyszłość placówek”. Na koniec rozważań wprowadza odbiorcę w wewnętrzne życie zakonne bernardynów, opisując „Życie wspólnotowe jako przejawy braterstwa franciszkańskiego” oraz „Życie duchowe i podział obowiązków klasztornych”. Akcentuje współczesny model pracy duszpastersko-misyjnej, który wraz z upływem czasu ulega modyfikacjom. Autor zaznacza, że choć zakon franciszkański nie jest misyjny *sensu stricto*, to jednak istnieje „bernardyńska świadomość misyjna” i niektórzy jego członkowie wyrażają chęć kroczenia za Chrystusem na terenach misyjnych (s. 199). W rozdziale podejmuje jeszcze takie zagadnienia, jak: „kadencyjność pracy na placówkach bernardyńskich”, „przemiany narodowościowe i asymilacja Polonii Argentynskiej”, „popularyzacja i promocja placówek misyjnych na zewnątrz”, „przyjmowanie i obsługa turystów”. Rozdział finalizuje, ukazując wpływ kultury Indian Guarani na model współczesnej ewangelizacji. Słusznie stwierdza, że działania te są obustronne. Pewne treści religijne przeniknęły do wierzeń Indian, przyczyniając się do „spoganienia chrystianizmu”, ale także „chrystianizacji religii pogańskich” (s. 208).

3. Uwagi merytoryczne i formalne

W zakresie poprawności merytorycznej oceniam recenzowaną pracę bardzo dobrze. Jej wartość szczególnie podnosi kronikarska dociekliwość i wydobycie cennych informacji zaczerpniętych z archiwalnych zasobów poszczególnych instytucji, a także naukowa dokładność w opisie zwyczajów i obrzędów występujących podczas świąt kościelnych i świeckich. Pozytywnie oceniam również wstępy poprzedzające każdy rozdział. Pozwalają one Autorowi rzetelnie wprowadzić odbiorcę w tematykę poszczególnych części opracowania poprzez odwołanie do stosownych dokumentów Kościoła.

Autor skorzystał z obszernej bibliografii, w której na szczególne wyróżnienie zasługują materiały pochodzące z Archiwum Franciszkańskiego w Martin Coronado, Archiwum Generalnego Braci Mniejszych w Rzymie, Archiwum Prowincji oo. Bernardynów w Krakowie, sprawozdania, listy, kroniki, księgi klasztorne i parafialne. Doktorant prawidłowo wykorzystuje i powołuje się na dokumenty Stolicy Apostolskiej, Soborów i Synodów Biskupów, dokumenty i wypowiedzi biskupów, dokumenty kurii diecezjalnych i zakonnych, a nawet odwołuje się do pisma Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej. Język pracy jest naukowy, zarówno zapis przypisów, jak i opisów bibliograficznych wykonany został poprawnie, zgodnie z przyjętym systemem. Zagadnienia podejmowane przez Doktoranta omawiane są szczegółowo, precyzyjnie, wręcz kronikarsko, z uwzględnieniem argentyńskiego i polskiego kontekstu kul-

turowego, a wnioski formułowane właściwie. Należy podkreślić, iż struktura pracy jest logiczna i dobrze przemyślana, podział na poszczególne bloki tematyczne jest przejrzysty, wręcz skrupulatny i zrozumiały dla odbiorcy.

W opracowaniu Autor niezwykle dokładnie opisuje wszelkie wydarzenia uroczyste celebrowane, zarówno kościelne jak i świeckie, obejmujące święta państwowe, patriotyczne i te odbywające się w Polskim Ośrodku Katolickim w Martin Coronado, Polskiej Szkole Sobotniej, Polskim Towarzystwie Katolickim, Domu Spokojnej Starości, Kole Przyjaciół Harcerstwa w Maciaszkowie czy związane z życiem i działalnością klasztoru bernardynów w Martin Coronado i Puerto Libertad.

W dysertacji Doktorant przedstawia pewien „model” pracy duszpasterskiej z emigrantami z Polski, który może stanowić wzór dla innych duszpasterzy pracujących z Polonią, nie tylko współbraci bernardynów, ale także dla innych zakonników czy księży diecezjalnych prowadzących tego typu aktywność poza granicami Polski.

Opracowanie jest niezwykle cenne dla misjonarzy (księży i świeckich) oraz zakonników, gdyż ukazuje, jak można pogodzić specyficzną formę życia zakonnego z działalnością misyjną czy ewangelizacyjną. Może również posłużyć jako drogowskaz dla osób wyjeżdżających z posługą misyjną do krajów Ameryki Południowej.

Pomimo widocznego wysiłku, jaki został włożony w napisanie recenzowanej rozprawy, Autor nie ustrzegł się od pewnych błędów, o których nadmienię poniżej:

Każdy rozdział rozpoczyna rzetelny, poparty dokumentami Kościoła wstęp, jednakże brakuje mi podsumowania po każdym rozdziale, w którym ujęte byłyby najważniejsze spostrzeżenia i wnioski Autora.

W Spisie treści (s. 1) oraz na s. 46 widnieje zapis „Klub Kulturalno Sportowy”, takie wyrażenie zapisujemy z łącznikiem: Klub Kulturalno-Sportowy.

W przypisach 2-8 (s. 18) Doktorant objaśnia pochodzenie czy też rozmieszczenie ludów, takich jak Kumanowie, Alanowie, Chazarowie etc., lecz nie powołuje się na literaturę; podobnie w innych przypisach, np. p. 111, s. 44; p. 45, s. 71; p. 60, s. 132; p. 31, s. 145; p. 3, s. 187; p. 12, s. 194; p. 13, s. 195; p. 20, s. 203; p. 21, s. 204; p. 22, s. 205; p. 28, s. 207; p. 29, s. 209 i inne.

W przypisie 17 (s. 201) brakuje redaktora pracy zbiorowej. W opracowaniu Doktorant stosuje system przecinkowy, a w tym przypisie zastosował kropkowy, zamiast napisać kolejną stronę, zapisuje literkę „n”, czyli następna; zob. M. Olszycki, Zarys historyczny emigracji polskiej w Argentynie w: Ziemia czerwonych drzew, Polacy z Ameryki Południowej, Warszawa: 2014, s. 132 n.

W przypisie 135 (s. 51) nie podaje autora artykułu, zob. Dom Spokojnej Starości, „Głos Polski” R. 56 (1978), nr 48, s. nieczytelna; podobnie przypis 134, s. 50: Dom Spokojnej Starości-Apel, „Głos Polski” R. 55 (1977) nr 16, s. 2; przypis 131, s. 50: Dom Spokojnej Starości, 1/XXI/27/ [mps], s. nlb.

W zakończeniu pracy obecny jest niewłaściwy zapis przypisu – p. 1, s. 211 (brakuje redaktora): Encyklopedia Powszechna, t. 1, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe 1973, s. 127. W przypisach 2 i 3 (s. 212 i 213) zabrakło tytułu hasła i jego autora: F. Gryglewicz, R. Łukaszczyk, Z. Sułowski (red.), Encyklopedia katolicka, t. 1, Lublin: 1973, kol. 907-908.

Bibliografia na s. 230 nie jest ułożona alfabetycznie, pojawia się następująca kolejność nazwisk autorów: Nowicki, Smoleń, Wróbel, Maciaszek, Olszycki.

Ponadto, w przypadku następujących pozycji nie został przywołany autor: Dostojny Gość, „Głos Polski” R. 54 (1976), nr 37, s. 3; Komitet Tysiąclecia Chrztu Polski w Martin Coronado, „Bóg i Ojczyzna” R. 28 (1966), nr 294-5; Krótki zarys działalności ośrodka w latach 1959-1968, w: Łuszczki, Smoleń, Sołowiej, Ptasznik, Wróbel (red.), Polski Ośrodek Katolicki w Martin Coronado 1958-1968, Buenos Aires: 1968, s. 13-22.

W poniższych publikacjach brakuje autora oraz zakresu stron artykułu: Błogosławieństwo Ojca Świętego, „Głos Polski” R. 34 (1958), nr 26; Boże Ciało w Maciaszkowie, „Bóg i Ojczyzna” R. 32 (1972), nr 366/367; Niecodzienna uroczystość, „Bóg i Ojczyzna” R. 19 (1957), nr 187; Nowa Organizacja Katolicka, „Bóg i Ojczyzna” R. 18 (1954), nr 157; Początek zbożnego dzieła, „Głos Polski” R. 33 (1957), nr 20, s. 3; Podziękowanie, „Głos Polski” R. 34 (1958), nr 26; Polacy z pielgrzymką w Martin Coronado, „Bóg i Ojczyzna” R. 21 (1958), nr 211.

Brak autora hasła, redaktora Leksykonu oraz zakresu stron zabrakło w przypadku pozycji: Polak w świecie, Leksykon Polonii i Polaków za granicą, Warszawa: Wydawnictwo PAI S.A. 2001.

Nie został podany autor artykułu i redaktor pracy zbiorowej: Polskie Towarzystwo Katolickie, w: Ojcu świętemu w hołdzie Polskie Towarzystwo Katolickie w Martin Coronado 1954-1979, Martin Coronado: 1979, s. 6.

Brakuje nazwiska redaktora także w przypadku następujących prac zbiorowych: Grzybowski S., Przemówienie wygłoszone w Polskim Ośrodku Katolickim w Martin Coronado z okazji 25-lecia Polskiej Szkoły Sobotniej im. „Tysiąclecia Chrześcijaństwa Polski”, w: Polski Ośrodek Katolicki OO. Franciszkanów, 25 lat Szkoły Sobotniej Tysiąclecia Chrztu Polski 1962-1987, Martin Coronado, Buenos Aires: 1987, s. 7-8; Kania J., Życzenia jubileuszowe,

w: Złoty Jubileusz Polskiej Szkoły w Martin Coronado 1962-2012, Buenos Aires: 2012, s. 10-11; Kruszewski M., Kultura Polska to język Polski, w: Polski Ośrodek Katolicki OO. Franciszkanów, 25 lat Szkoły Sobotniej Tysiąclecia Chrztu Polski 1962-1987, Martin Coronado, Buenos Aires: 1987, s. 22; Olszycki M., Zarys historyczny emigracji polskiej na tle wydarzeń w kraju, w: Ziemia czerwonych drzew, Polacy z Ameryki Południowej, Warszawa: 2014, s. 25-46; Program Akademii na rozpoczęcie uroczystości 25-lecia Polskiej Szkoły Sobotniej w Maciaszkowie 4 X 1987 r., w: Polski Ośrodek Katolicki OO. Franciszkanów, 25 lat Szkoły Sobotniej Tysiąclecia Chrztu Polski 1962-1987, Martin Coronado, Buenos Aires: 1987, s. 30; Program uroczystości jubileuszowej 28 października 2012, w: Złoty Jubileusz Polskiej Szkoły w Martin Coronado 1962-2012, Buenos Aires: 2012, s. 30-31; Rafalik K., Polskiej Szkole w Maciaszkowie, w: Polski Ośrodek Katolicki OO. Franciszkanów, 25 lat Szkoły Sobotniej Tysiąclecia Chrztu Polski 1962-1987, Martin Coronado, Buenos Aires: 1987, s. 21; Twaróg J., Słowa gratulacji z okazji jubileuszu, w: Złoty Jubileusz Polskiej Szkoły w Martin Coronado 1962-2012, Buenos Aires: 2012, s. 12-13; Urbański E., Pierwszy Kongres Polonii Ameryki Łacińskiej, w: I Congreso Polaco Latinoamericano, Argentina, s. 149-150; Martin Coronado, w: Polacy i Polonia na świecie, stan badań i ich perspektywy na XXI wiek, Suwałki-Warszawa-Bydgoszcz: 2008, s. 89-101.

Nie został podany zakres stron następujących artykułów zamieszczonych w bibliografii: Dziadul K., Dom Spokojnej Starości. Dobijamy do brzegu, „Głos Polski” R. 60 (1982), nr 13; Kulesza R., Argentyńska Wenecja, „Bóg i Ojczyzna” R. 9 (1947), nr 74; Smoleń A., Pamiętnik 1967-1980; „Bóg i Ojczyzna” R. 27 (1965), nr 281/2; K. Rafalik, 25 lat w służbie Bogu i Polsce, „Głos Polski” R. 69 (1991), nr 47; Polscy Bernardyni w Martin Coronado, „Głos Polski” R. 34 (1958), nr 7; Smoleń A., Polski Ośrodek Katolicki w Martin Coronado, „Bóg i Ojczyzna” R. 25 (1963), nr 256/257; Smoleń A., Powstanie i rozwój ośrodka, w: Łuszczki, Smoleń, Sołowiej, Ptasznik, Wróbel (red.), Polski Ośrodek Katolicki w Martin Coronado 1958-1968, Buenos Aires: 1968; Twaróg J., 30 lat w Argentynie 1966-1996, „Głos Polski” R. 74 (1996), nr 49/50; Więckowski M., Ślubowanie ministrantów, „Głos Polski” R. 67 (1989); Wróbel H., Polacy w Llavallol i San José, „Kurier Polski” R. 2 (1993), nr 9; Wróbel H., Rada duszpasterska przy Ośrodku oo. Franciszkanów w Maciaszkowie, „Głos Polski” R. 62 (1985), nr 15; Wróbel H., W służbie dla bliźnich. Na przeniesienie zwłok śp. o. Justyniana Maciaszka, „Głos Polski” R. 53 (1975), nr 30; Wyczawski H. E., Seroka w: H. E. Wyczawski (red.), Słownik polskich pisarzy franciszkańskich, Warszawa: 1981.

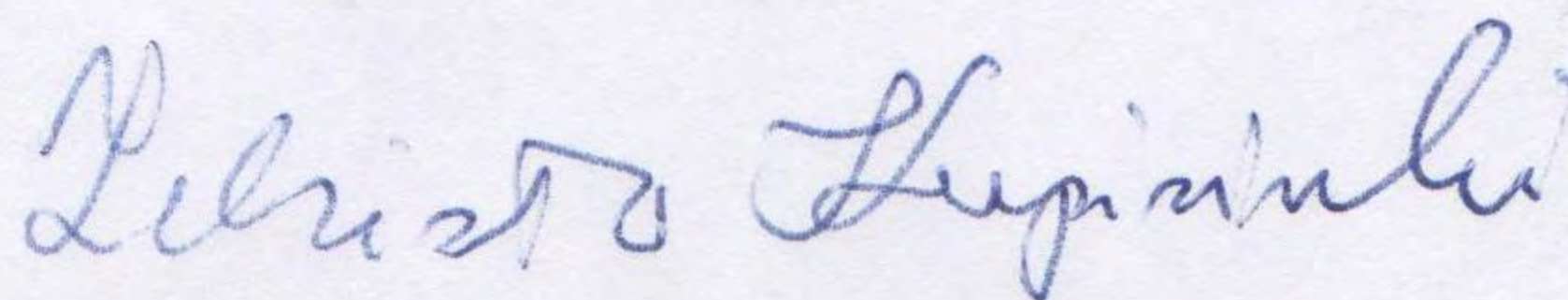
Pytania do Księdza Doktoranta:

1. Czym się cechuje bernardyńska świadomość misyjna, czy jest coś, co odróżnia ją od powszechnej, obowiązującej każdego chrześcijanina?
2. Jaki jest wpływ kultury Indian Guarani na modele współczesnej ewangelizacji w Argentynie?

4. Wnioski końcowe

Wskazane powyżej niedociągnięcia, głównie natury formalnej, nie umniejszają nadrzędnej wartości pracy, jaką stanowi jej treść. Podsumowując moje spostrzeżenia i uwagi, stwierdzam, że ks. mgr lic. Ryszard Kazimierz Gęśla w swej pracy doktorskiej pt. „Działalność misyjna i polonijna bernardynów w Argentynie w latach 1957-2018” bardzo starannie i dokładnie, w kronikarski sposób, opisuje działalność bernardynów w Argentynie, a szczególnie w dwóch głównych ośrodkach znajdujących się w Martin Coronado oraz w Puerto Libertad. Dla środowiska naukowego, szczególnie dla przedstawicieli nauk teologicznych, w tym misjologii oraz nauk o kulturze i religii, recenzowana monografia może okazać się niezwykle interesująca. Z pewnością okaże się przydatna w pracy duszpasterskiej z emigrantami, a w tym kontekście posłuży także poznawaniu tradycyjnej kultury Indian Guarani oraz metod inkulturacji, jakimi posługuje się Kościół w działalności misyjnej w Argentynie. Monografię należy uznać za wyjątkowo cenne opracowanie, szczególnie dla braci bernardynów, gdyż stanowi kompendium wiedzy o działalności misyjnej i zakonnej franciszkanów w Argentynie, dlatego po uwzględnieniu wskazanych powyżej poprawek postuluję, aby ukazała się drukiem.

Rozprawa spełnia odpowiednie wymogi stawiane w Polsce tego typu pracom, w związku z tym może stanowić podstawę do dalszych etapów postępowania w przewodzie doktorskim.

ks. dr hab. Zdzisław Kupisiński SVD

Lublin, dnia 19.03.2022 r.